

CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ LÉKAŘSKÉHO KNIHOVNÍKA V ČR – VYMEZENÍ OKRUHU KOMPETENCÍ POTŘEBNÝCH PRO VÝKON KNIHOVNICKO-INFORMAČNÍCH ČINNOSTÍ

Helena Bouzková

Anotace

Příspěvek informuje o Koncepci celoživotního vzdělávání (CŽV) knihovníků v České republice. Tato je součástí Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2017–2020. Koncepce CŽV a její naplňování v praxi s možným zavedením systému akreditovaného celoživotního vzdělávání profesionálních knihovníků a informačních specialistů a uplatnění dalších nástrojů – Národní soustavy povolání a Národní soustavy kvalifikací, umožní zvyšovat odbornou úroveň pracovníků lékařských a dalších typů knihoven.

Klíčová slova

celoživotní vzdělávání, veřejné knihovny, knihovnicko-informační služby, lékařské knihovny, lékařský knihovník, kompetence

1 Úvod

Povolání knihovníka a informačního pracovníka vyžaduje schopnost pružně reagovat na změny, které jsou spojené zejména s vývojem informačních a komunikačních technologií a nástrojů a dalších okolností. U zdravotnických informačních profesionálů, kteří nejsou absolventy vysokých škol s lékařským či farmaceutickým vzděláním, je již od 70. let 20. století, kdy studium knihovnictví bylo více zaměřeno na základní orientaci úvodu do medicínského studia, diskutováno, zda by se neměli orientovat na studium dvouoborové. Knihovník a informační pracovník se seznamuje s oborem lékařství v průběhu praxe. Kompetence knihovníků, včetně lékařských, je nutno rozvíjet postupy, které jsou popsány v Koncepci celoživotního vzdělávání knihovníků v ČR a která je součástí Koncepce rozvoje knihoven v ČR na léta 2017–2020 [1].

2 Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2017–2020

Koncepce byla přijata Usnesením vlády České republiky ze dne 23.11.2016 č. 1032.

Obsahuje následující priority, které spolu souvisejí a jejich naplňování se týká knihoven, včetně lékařských, které jsou evidovány podle zákona 257/2001 Sb. (Zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb):

- a) Knihovny ve virtuálním prostředí
- b) Knihovny jako otevřená vzdělávací, kulturní, komunitní a kreativní centra
- c) Budování knihovnických fondů a informačních zdrojů
- d) Trvalé uchování tradičních knihovnických dokumentů
- e) Výstavba knihoven, podpora infrastruktury ICT v knihovnách
- f) Systém hodnocení a marketing veřejných knihovnických a informačních služeb
- g) **Vzdělávání pracovníků knihoven**
- h) Knihovny jako vědecko-výzkumné instituce

Jednotlivé priority mají popsánu výchozí situaci, opatření a indikátory úspěšné realizace dané problematiky.

Šestá priorita v pořadí se týká Vzdělávání pracovníků knihoven. Konstatuje, že pracovníci knihoven musí být kvalifikovanými specialisty, kteří jsou schopni podporovat své uživatele. Všechny uvedené faktory kladou značný důraz na orga-

nizaci i náplň nejen formálního, ale i celoživotního vzdělávání pracovníků.

Indikátory stanovené pro příští období jsou následující:

- zvýšený podíl pracovníků knihoven s formálním oborovým vzděláním;
- zvýšený podíl pracovníků s neformálním certifikovaným oborovým vzděláním v knihovnách;
- aktualizace katalogu prací s vazbou na Národní soustavu povolání a Národní soustavu kvalifikací;
- funkční systém celoživotního vzdělávání pracovníků knihoven.

3 Vzdělávání knihovníků

Hlavním principem návrhu pracovní skupiny pro Koncepci CŽV je, aby bylo dosaženo potřebné kvalifikace všech pracovníků na odborných knihovnických místech. Kvalifikací je míněno odborné vzdělání a praxe, tedy odborné znalosti a dovednosti, případně obecné a měkké dovednosti. Rozvoj osobnostních charakteristik do koncepcie zahrnut nebyl. Pro získání odpovídajícího odborného vzdělání je cestou:

- absolvování oborové školy (střední, vyšší, vysoké);
- v případě dosažení adekvátního stupně jiného než oborového vzdělání pak
- absolvování rekvalifikace v akreditovaných kurzech CŽV;
- získání požadovaných kompetencí jiným způsobem (např. neformální vzdělávání, praxe) a jeho oficiální uznání (například v rámci Národní soustavy povolání, dále Národní soustavy kvalifikací) [2, 3].

Kvalifikaci je třeba udržovat, resp. zvyšovat, prohlubovat a rozšiřovat. K tomu by měla sloužit praxe, inovace vzdělání (inovační kurzy), specializace (specializační a další kurzy, další studijní obor), případně studium vyššího stupně oborové školy.

Základní principy pro oblasti zvyšování kvalifikace, změny kvalifikace (rekvalifikace), inovování kvalifikace a prohlubování a rozšiřování kvalifikace:

a) zvyšování kvalifikace

Vzhledem k tomu, že v knihovnách pracují na některých pozicích knihovníci se středoškolskou kvalifikací, mohou být „nadějí“ pro středoškolské pozice certifikace v rámci Národní soustavy kvalifikací [3].

Proces zkoušení a tím i certifikace knihovníka akvizitéra, knihovníka katalogizátora, knihovníka pracovníka správy fondů, knihovníka v přímých službách, referenčního knihovníka a knihovníka v knihovně pro děti probíhá např. v moravské zemské knihovně v Brně a připravuje se v Národní knihovně v Praze.

Cílem je udržet kombinované formy vysokoškolského studia na bakalářské i magisterské úrovni na všech oborových vysokých školách. Dále je cílem ovlivnit vysokoškolské oborové studijní programy, aby respektovaly požadavky praxe a iniciovat vznik kurzů CŽV, zejména inovačních a specializačních na oborových školách.

b) změna (doplnění) kvalifikace (rekvalifikace)

V knihovnách pracují na odborných knihovnických místech více než z poloviny lidé s jiným, než knihovnickým vzděláním. Pro mnoho specializovaných knihoven, včetně lékařských, i pro řadu pozic v knihovnách univerzálního typu je dvouoborové vzdělání výhodné, ba nezbytné. Knihovnické, případně další potřebné kompetence mohou získat pracovníci formou rekvalifikace. Cílem je dosáhnout ve stanovené době (návrh 10–15 let) plné kvalifikace na odborných knihovnických místech, tj. situace, kdy všichni pracovníci na místech odborných knihovníků, kteří nemají / neabsolvovali odborné knihovnické vzdělání,

musejí absolvovat rekvalifikační vzdělání, případně prokázat, že toto vzdělání mají, ač ho nabyli jinou cestou (využití Národní soustavy kvalifikací).

c) obnovování kvalifikace (inovace)

V knihovnách pracují ve větším počtu zaměstnanci ve věku středním a starším, kteří absolvovali školní docházku před delší dobou. Dlouhodobě pracují v jedné instituci na jednom místě. Obor knihovnictví se dynamicky mění a rozvíjí v závislosti na celo-společenských změnách i rozvoji informačních technologií. Kompetence knihovníků musí reflektovat tento vývoj a změny. Cílem je zpracovat systém inovačních kurzů pro jednotlivé specializace či typové pozice a zahájit inovační kurzy.

d) prohlubování a rozšiřování kvalifikace

Vzrůstající nároky na knihovnické profese související s rozvojem i změnami služeb knihoven představují tlak na rozšiřování a prohlubování množství kompetencí, často i o kompetence z jiných oborů, z oblasti informačních technologií aj. Kromě toho se také vyvíjejí knihovnické systémy a standardy. To vše vyžaduje další vzdělávání. Cílem je vytvořit a pravidelně aktualizovat strukturu doporučených / potřebných specializačních kurzů – akreditovaných – pro jednotlivé knihovnické pozice / specializace, včetně lékařského knihovníka, a vytvořit systém garance jejich kvality.

4 Lékařský knihovník

Informační chování uživatelů ve zdravotnictví je podmíněno jejich profesí. Lékařští knihovníci se tedy setkávají s kliniky a výzkumníky na univerzitách, se zdravotníky v krajských či jiných nemocnicích a nebo zdravotnických zařízeních, s praktickými lékaři a se studenty lékařských a zdravotnických oborů. I pro farmaceutické informace platí cyklus vzniku a oběhu vědecké informace od výzkumu k praxi. S pomocí internetových nástrojů, které knihovníci rozvíjejí, mohou i tito specialisté, kliničtí farmakologové nebo magistři v lékárnách či registrovaní prodejci léčiv vyhledávat relevantní informace dle zaměření své činnosti.

Nemůžeme opomenout laickou veřejnost zajímající se o informace o zdraví a nemoci. V procesu kladení klinických otázek a hledání odpovědí na správnou účinnou prevenci nebo léčbu by měl hrát aktivnější roli ten, kterého se „uzdravování“ týká – tj. zdravý občan nebo pacient. Proto k významné uživatelské skupině se specifickými potřebami a zájmy může patřit i lékařských knihovnách také laik zajímající se o otázky zdraví a nemoci. Pro poskytování knihovnicko-informačních služeb a všech činností souvisejících s knihovnicko-informačním povoláním, je třeba být vybaven kompetencemi.

Kompetence představují podle Národní soustavy povolání [3] souhrn vědomostí, dovedností, schopností a postojů umožňující pracovní uplatnění a osobní rozvoj jednotlivce. Vyjadřují předpoklady k výkonu určitého souboru činností. Základní vlastnosti kompetencí jsou následující: musí být sledovatelné, musí být měřitelné / hodnotitelné, musí být trénovatelné / přístupné změně a rozvoji. Národní soustava povolání obsahuje i popis Kompetenčního modelu, který umožňuje strukturovaně popsat a zařadit soubor požadovaných kompetencí pro výkon jednotek práce. Vlastnosti kompetenčního modelu Národní soustavy povolání: je strukturovanou množinou kompetencí, zahrnuje oblast měkkých i odborných kompetencí, jednotlivé kompetence, případně oblasti kompetencí, jsou klasifikovány a jsou pro ně definovány úrovně, kterých mohou kompetence dosahovat, klasifikace má hierarchickou strukturu, umožňuje komunikaci s dalšími systémy, které využívají kompetence. Struktura kompetenčního modelu Národní soustavy povolání zahrnuje měkké kompetence, obecné dovednosti a odborné znalosti a dovednosti.

Příklady kompetencí lékařského knihovníka [4]:

- Znalost knihovnické a informační práce.
- Orientace v medicíně, terminologie oboru.
- Pokročilé vyhledávací metody informací.
- Identifikace relevantních informací.
- Vzdělávání uživatelů i knihovníků.
- Práce klinického knihovníka v týmu.
- Znalost a podpora Evidence Based Practice.
- Znalost informačních a komunikačních technologií včetně mobilních.
- Znalost výzkumných, analytických metod, statistiky.
- Strategické plánování, marketing.
- Komunikace, prezentace.
- Management, ekonomika.

Podrobněji se týkají kompetence následujících témat:

veřejné zdravotnictví, informační systémy ve zdravotnictví, zdravotnické právo, lékařská angličtina, systém knihoven v ČR i zahraničí, jmenné a věcné zpracování, tezaurus Medical Subject Headings – MeSH, souborné katalogy, včetně národní oborové bibliografie Bibliographia Medica Českoslovac – BMC, digitální knihovny – jejich tvorba, repozitáře, katalogizace, knihovnicko-informační služby, informační zdroje tištěné a elektronické, rešeršní strategie, autorské právo, medicína založená na důkazu (EBM), open access, metavyhledávače, citační analýza, citační managery, marketing, sociální sítě, publikační činnost a další.

5 Závěr

Profese knihovníka vyžaduje odborné předpoklady, které jsou u lékařského knihovníka doplňovány dalšími kompetencemi. Koncepce rozvoje knihoven v ČR se mimo jiné věnuje problematice kvalifikační úrovně pracovníků knihoven s cílem adaptovat je na rychle se měnící odborné nároky jejich profese. Národní lékařská knihovna se podílí dlouhodobě na celoživotním vzdělávání lékařských knihovníků, kteří poskytují veřejné knihovnické a informační služby v síti veřejných informačních služeb ve zdravotnictví. Pracovníci knihovny se podílejí na tvorbě a implementaci koncepčních materiálů, které řeší tuto problematiku. Inspiraci čerpají v lékařských knihovnách v zahraničí, především ve Velké Británii, Německu a USA.

Literatura

- [1.] *Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2017–2020.* [cit. 2018-02-08]: Dostupný na <http://ukr.knihovna.cz/koncepce-rozvoje-knihoven-cr-na-leta-2017-2020/>
- [2.] *Národní soustava kvalifikací.* [cit. 2018-02-08]. Dostupný na: <https://www.narodnikvalifikace.cz/vyber-kvalifikace/profesni-kvalifikace/skupiny-oboru-37>
- [3.] *Národní soustava povolání.* [cit. 2018-23-08]: Dostupný na: <http://katalog.nsp.cz/uvod.aspx>
- [4.] RAFT, Michelle A.: *A Day in the Life of a Medical Librarian.* AMWA Journal vol. 28 (4), 2014, 176–177.

Kontakt:

PhDr. Helena Bouzková

Ústav informačních studií a knihovnictví
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
158 00 Praha
U Kříže 8
e-mail: helenabouzkova@centrum.cz
Národní lékařská knihovna
Sokolská 54
121 32 Praha 2